

יהודה לייב קנטור: עורך-חלוץ

מנוחה גלבוה

יהודה לייב קנטור היה עורכו של העתון היומי הראשון בעברית "היום", שגיליונו הראשון ראה אור בפטרבורג בירת רוסיה ב' באדר א' תרמ"ו (31 בינואר 1886). עד אז הופיעו בעברית כתבי עת ועתונים בתדירות שבועית לפחות.

כאשר עמד קנטור להוציא את עתונו התעורר רעש כנגד החידוש הזה. בין היוצאים נגדו היה המשורר י.ל. גורדון, שהיה אז עורכו הספרותי, ויותר מזה, של "המליץ". כפי שכתב דוד פרישמן:

המנוח י.ל. גורדון בא ב"המליץ" שלו ושפך קיתון של אירוניה על ראש האיש אשר ערב לכו לחדש דבר כזה. במה ימלא זה את גליונותיו? איך יכול איש במעט לשון הקודש שלו לנצח על כל החולין שמביאים עמהם צרכי יום יום? ובכלל למה כל זה לאדם עברי?¹

אך לא רק י"ג יצא נגד קנטור ונגד הוצאת עתון יומי. גם נחום סוקולוב בשבועון "הצפירה" שלל את הדבר, וכדברי פרישמן:

וגם סוקולוב ב"הצפירה" השבועית שלו לא טמן ידו בצלחת ויצא לערער כנגד החידוש. בראיות רבות ובמופתים חותכים הראה בעליל, כי חדוש כזה אין לו שום אחיזה בחייו של היהודי וכי סוף סוף לא יהיה לו קיום.²

אשר ליל"ג, ראוי להוסיף שהוא וקנטור היו ידידים, ובתגית היובל של י"ג בפטרבורג, ב"ח בחשוון תרמ"ב, היה קנטור ראש המדברים,³ ולימים כתב את ההקדמה לארבעת הכרכים של "כל שירי יל"ג", שיצאו בתרמ"ד.

התנגדותו של סוקולוב נבעה כנראה מאינטרס אישי. סוקולוב מספר,⁴ שביוני 1885 הגיש בקשה בצירוף תוכנית "להוציא לאור בווארשה עתון יומי עברי בשם 'הדור' בעריכתי אני ובתור מר"ל (כלומר בעל הון), המנוח זיגמונט פולמאן ז"ל, שהיה אחד מידידי נעורי — זה היה הצעד הרשמי. אין ספק, שתוכנית עתונאית זו של סוקולוב היא שגרמה לפולמוס הקשה בין סוקולוב לקנטור, (שטיבותיו היו מקצועיות) מי הראשון שיוציא יומון עברי. סוקולוב גילה זאת רק לאחר עשרות שנים. בפתחת מאמרו "אישי 'היום'".⁵ אולם, לאחר ששם את קנטור בסוף שורת יומי יומון עברי ראשון חזר לשבח על אישיותו ועבודתו בעתון.

היומון העברי הראשון בעולם

יהודה לייב קנטור נולד בה' באייר תר"ט (27 באפריל 1849).⁶ אביו היה תלמיד חכם מופלג ואבות אבותיו שימשו כחזנים בבית הכנסת

העתיק בוויילנה בימי הגר"א, וייתכן שהיו אף מקורבים אליו. אגב, פירוש המלה קאנטאָר, הוא חזן.⁷

לאחר שסיים ללמוד בישיבה, שינה כיוון ועבר ללמוד בבית הספר לרבנים בוויילנה (הוריו קיבלו זאת בצורה קשה). זה היה בית ספר ל"רבנים מטעם" והאורתודוקסים ראו בלימודים בו משום יציאה לתרבות רעה. ב-1871 עבר לז'טומיר, לבית ספר נוסף ל"רבנים מטעם", שלמעשה היה מוסד משכילי ובו הוסמך לרבנות ב-1873, בהיותו בן 24. לאחר מכן נסע לברלין ולמד רפואה. את תואר הדוקטור קיבל ב-1879.

תוך כדי כך החל קנטור להשתתף בעתונים העבריים "השחר" ו"המליץ". לפי בקשת חיים זליג סלונמיסקי (חז"ס) ערך את "המליץ" כאשר יצא לאור בברלין.⁸ לאחר שסיים את לימודי הרפואה וקיבל תואר דוקטור שב לוויילנה אך לא עסק ברפואה. נטייתו העתונאית הביאה אותו להרבות בכתיבה בעתונים בעברית, יידיש ורוסית. בעיקר התרכז בכתיבת ביקורת על הספרות העברית. כן כתב ב"הכרמל" החודשי שערך רש"י פיין.⁹

בשלהי 1879 הוזמן קנטור לפטרבורג הבירה ונתמנה לעורך "רוסקי ייבריי" (היהודי הרוסי). בעת המאבק של יהדות רוסיה על קיומה, שאיפות רבות לא נתממשו ולא קל היה לערוך עתון ברוסית. בנוסף ערך קנטור את הירחון "ייברייסקיה אובוראניא" (ההשקפה היהודית).

ואולם אין ספק כי הרפתקת חייו, מבחינת העתונות היהודית, היתה הוצאתו לאור של היומון העברי הראשון בעולם — "היום". חודשיים אחרי תחילת הופעתו הפכו גם השבועונים "הצפירה" ו"המליץ" ליומונים.

במאמר הפותח את הגיליון הראשון של "היום" נאמר:

בפה מלא הננו אומרים נגד כל העם, כי כל הדברים האלה [שהושמעו נגד יומון עברי] לא הביאו מרץ בלבנו ולא הרפו אח ידינו אף על שעה אחת... ראשונה, הנה מה"ע [מכתב העת] — המלה עתון טרם באה לעולם] הוצא על ידינו איננו מיוחד רק לצרכי עמנו ושאלות חייהם, כי אם מה"ע [מכתב עת] הוא לכל שאלות החיים לצרכיהם למען הקוראים עברית, ועתה טוב "היום" מכל מה"ע ללשוניותיהם אשר כל אחד מהם יגן על דעותיו בפני כל מתנגד ומתקומם כאשר תשיג ידו. הן קנאת סופרים תרבה חכמה ומדברי וכוחים יצא כאור משפט... לא נשמע עוד איש את שפת רעהו ונהיה כורים איש בעיני אחיו, בעוד אשר אחים אנחנו, אחים בני עם אחד ואחים לצרה; בכל אשר נוסף

מחזורי היום...
היום יום ראשון...
היום יום שבת...

מחזורי היום...
היום יום ראשון...
היום יום שבת...

(ПЕНЬ).

דפוס סרי יום ב' 1882

№ 1.

דפוס סרי יום ב' 1882

היום יום ראשון...
היום יום שבת...

היום יום ראשון...
היום יום שבת...

היום יום ראשון...
היום יום שבת...

ענין המלכות
היום יום ראשון...
היום יום שבת...

היום יום ראשון...
היום יום שבת...

היום יום ראשון...
היום יום שבת...

7 ספרים

היום יום ראשון...
היום יום שבת...

היום יום ראשון...
היום יום שבת...

היום יום ראשון...
היום יום שבת...

היום יום ראשון...
היום יום שבת...

היום יום ראשון...
היום יום שבת...

היום יום ראשון...
היום יום שבת...

י.ל. קנטור - מייסד "היום" ועורכו

מדור "תערוכות"

לפנינו, אם כן, תוכנית המנסה להתעלם מחילוקי הדעות שבעם, תוך אי נקיטת עמדה בעד אחת ה"מפלגות", כלומר הפלגים השונים. עורכי "היום" ראו כקהל היעד שלהם את העם כולו וניתן היה להשיג מטרה זו בעיקר על ידי ההתרכזות בעניינים מדיניים כלליים ובענייני מסחר ובורסה. זאת, בלי לנותר על מגוון מדורים: מאמר ראשי (בדרך כלל על הנעשה בפטרבורג, עניינים מדיניים), מכתבי סופרים [=כתבים] (מערים וממדינות שונות), טלגרמות, חדשות שונות, חדשות בישראל, ענייני מסחר (לרבות בורסה), פיליטון, מפעם לפעם מדור "תערוכות" ("שונות", כגון עניינים פיקנטיים או מאמר תשובה לעתון אחר), מודעות.

דוד פרישמן הצעיר, (שהיה באותם ימים בן 27), הוזמן על ידי קנטור לעזור לו בעריכת "היום" ומיד רכש לו עמדה מרכזית בעתון. פרישמן מילא בעצמו כמעט את כל מדורי הפיליטונים בסדרת רשימותיו "אותיות פורחות". הוא כתב מפעם לפעם מאמרים, לרבות מאמרים ראשיים, וערך את המדור הספרותי. פרישמן הודיע באירוניה, כדרכו, שיעסוק בכל הנושאים שמעניינים את העם גם אם אינם חדשים:

"אסימילציה", "התבוללות", "לאומיות", "תקונים" [הכוונה לתיקונים בדת], "ישוב ארץ ישראל", "קולוניזציה", "המאה התשע עשרה", "אמריקה" — יודע אני כי כל הדברים האלה נאמרו ונשנו זה פעמים רבות ואני אך תבן ישן אכניס הפעם לעפרים, ואולם בני אפרים ובני יהודה אוהבים את הנושנות מאד מאד ואני את חפצם אשלים.¹¹

י.ל. קצנלסון (בוקי בן יגלי), ממשתתפי העתון ואחד הממנים שלו

להתגודד ולריב איש באחיו פנימה — בעיני אויבינו הנצבים מחוצה לנו כולנו בני עם אחד נחנו, כולנו ערבים זה בזה, כלנו שנואים מאוסים ובוזיים, ועל מה זה איפה יחלק לבנו? האם בשביל שאחד חפץ בשיבת ארץ ישראל, והשני שולח את קרובו העני לארצות אמעריקא?... המעט ממנו כל המפלגות הישנות,

דוד פרישמן, מדמויות המפתח של "היום"

החסידיים והמתנגדים, היראים והמשכילים, כי תוסיפו עוד להכות בית ישראל לרסיסים? הבזה ירפא לו? כל החפץ להושיב עני עמו בארץ אבותינו לתמוך בידים למען יבואו אל העבודה המחיה את בעליה ואחרי כן אל המנוחה ואל הנחלה, תבא עליו ברכה...; ונקוה כי כל אוהבי עמם, כל נבוני לב ומשכילים על דבר אמת יעמדו על ימינו לתמכנו וחפץ ד' בדינו יצלח.¹⁰

את הרושם שעשה ה"מיטאור" [והכוונה לייחודו של "היום"]... הנני זוכר היטב... הרושם שעשה המאורע המופלא קזה על רוב מניין ורוב בנין של האוכלוסיה של קוראים, וכן הרושם שעשה על האינטליגנציה של הקוראים העבריים, שרובם סופרים בעצמם או רוצים להיות סופרים, המשפיעים פחות או יותר על דעת הקהל, והם המועט המחזיק את מרובה.¹⁶

את רוב המאמרים הראשיים כתב כמוכן קנטור, שנעזר על ידי דוד פרישמן. קנטור כתב גם בנושאי פוליטיקה, בירר את שאלות הציבור היהודי והירבה בכתיבת פיליטונים, עליהם חתם כפסבדונים: מנחם אב, עוקף, מ. בלשן, ברקאי, לב עברי, קרמא ואזלא, סנפיר וכדברי סוקולוב, "היה לו מחסן של פסיכודונימים"¹⁷ העתון החזיק מעמד מעט יותר משנתיים. גיליונו האחרון ראה אור ב-12 במרס 1888. מדוע נסגר? יש להניח כי היו לכן מספר סיבות: א. מיעוט קוראים בשל התחרות הגדולה על הקהל המצומצם של קוראי העברית; ב. המצב הכלכלי העיק, ועל אף עזרתם החומרית של י.ל. קצנלסון שהיה רופא אמיד ושל קונסטנטין שפירא שתמך בעתון בתחילתו,¹⁸ נאלץ קנטור להרים ידיים. ג. העובדה ש"היום" היה מסווג כלפי תנועת חיבת ציון הרתיקה ממנו קוראים לא מעטים.

בן עמי – "ספר עת לתורה למדע ולספרות"

בתקופת הופעתו של "היום", לא הסתפק קנטור בהיקף הספרות וההגות שהודפסה בו והחליט להוציא (ב-1887) ירחון שהיה מעין תוספת ספרותית הגותית ל"היום" בשם "בן עמי". ב"אל הקוראים" כתב קנטור:

החבורת הראשונה של ספר העת "בן עמי" הנה עתה לפני הקוראים והם יבחנוה ויראו דרכיה. ספר העת "בן עמי" יה מוקדש לענייני מדע וענייני ספרות. בימים האלה אין ספר עת כזה בקרב אחינו ברוסיה. מה"ע המופיעים מדי יום כיומו יוכלו לפנות רק חלק קטן מגליוניהם לדברי חכמה ולדברי ספרות כי החדשות מעולם המעשה והחדשות הנעשות בהפוצות ישראל תקחנה בהם חלק בראש. לכן יצרנו לנו את הספר החדש הזה למען תת להקוראים את אשר לא יכלו לתת להם ב"היום".

ב"בן עמי" החלו להתפרסם בהמשכים הספר "דניאל דירונדה" מאת ג'ורג' אליוט, שתורגם מאנגלית בידי דוד פרישמן, ו"דברי ימי היהודים", כרך ח', מאת צבי גרץ. כל אחד משני ספרים אלה הודפס – כמקובל בעתוני התקופה – במיספור עמודים עצמאי כדי שהקוראים יוכלו לכהן כל אחד מהם לספר שלם בפני עצמו כיוון שיצאו רק 4 חוברות (ינואר, פברואר, מרס, אפריל-מאי 1887). לא זכו ספרים אלה כמוכן להיגמר. ראוי לציין, שבחקדמה לחוברת ינואר הובטת ספר ההיסטוריה של גרץ על כל כרכיו, וכרך ח' הודפס ראשון רק מסיבות טכניות (או בלשון העורכים: "מטעמים אשר לא נוכל פה לפורטם להקוראים").

תוך תקופה קצרה יצאו לאור ברוסיה שלושה יומונים עבריים: "היום", "המליץ", ו"הצפירה", וכמנהג עתונים מתחרים הירבו לתקוף זה את זה. בסידרה בת שלושה מאמרים, "שיחות חולין", נמתחה ב"היום" ביקורת קשה על ליקויי לשון במאמרים שב"הצפירה". הדברים עוררו זעם במערכת "הצפירה" (אף על פי שקנטור טען, שהביקורת של "היום" היתה עניינית ולא אישית), וא"ש פרידברג הגיב ב"הצפירה"¹² בצורה חריפה. אגב הגנתו על הלשון שב"הצפירה", גינה פרידברג את הפרסומת ("הריקלמות") שב"היום", וכן את הקוריוזים שהתפרסמו מפעם לפעם במדור "תערוכות". לטענה האחרונה השיב קנטור, ששני העניינים פחות-הערך הנוכחים (הפרסומת והקוריוזים), גם בהם מקפידים ב"היום" על לשון טובה. אגב כך עקץ קנטור את "הצפירה" על כך שעתון זה מפרסם טלגרמות שנדפסו ב"היום" יומיים שלושה קודם לכן. תחילה היתה ל"היום" הצלחה. במודעה "אל קוראי היום" לאחר שני חודשי הופעה נאמר:

...משתדלים אנחנו בכל יכלתנו לפאר את "היום" ולתקנו בכל אשר נוכל; הם [הקוראים] ראו כי מלבד כל הידיעות והחדשות והתלגרמות, אשר נתן לקוראים במוקדם האפשר... עוד יתן "היום" לקוראיו גם חרשות רבות הנוגעות למצב אחינו בכל מקומות מושבותיהם... כן ראו קוראינו, אשר מלבד הפיליטונים בעניינים כללים הנוגעים לכל ארם באשר הוא אדם, נתן להם גם פיליטונים הנוגעים לנו, בית ישראל, למצבנו, תעודתנו, הליכותינו וכל קורותינו, וגם בקורות ישראל וספרותו.¹³

עתון מודרני

דמות חשובה נוספת, בנוסף לדוד פרישמן, היה ידידו הקרוב של קנטור שהשתתף ב"היום", ד"ר י.ל. קצנלסון, שחתם על מאמריו בנושאי ספרות בכינוי בוקי בן יגלי.

קצנלסון היה טיפוס "רנסנסי", בנוסף לידיעותיו העמוקות ביהדות בכלל ובתלמוד בפרט. הוא הירבה לכתוב ב"היום" פיליטונים ("מכתבים מקרית-רעב"), ובו גם פירסם את פרקי מחקרו "משנת יהודה הרופא" ואת ספרו החשוב מנקודת מבט רפואית של אז: "רמ"ח אברים". היו אלה מאמרים רציניים לעתון יומי, אך אין ספק בחשיבותם.

בנוסף נתפרסמו ב"היום" מאמרים בענייני חינוך, מדע ועוד. בסגנונו ובלשונו, ואפילו בצורת עריכתו, היה "היום" עתון מודרני, וניתן לראות כהצלחה את העובדה שיצא לאור תקופה ארוכה ביחס, חרף העובדה שלא היה באותם ימים בנמצא קהל גדול של קוראי עתון יומי בעברית.

בין כותבי הסיפורת שהשתתפו ב"היום" נזכיר את י"ל פרץ ("הקדיש"),¹⁴ את מנדלי מוכר ספרים ("בסתר רעם")¹⁵ וכאמור את בוקי בן יגלי, ואת דוד פרישמן.

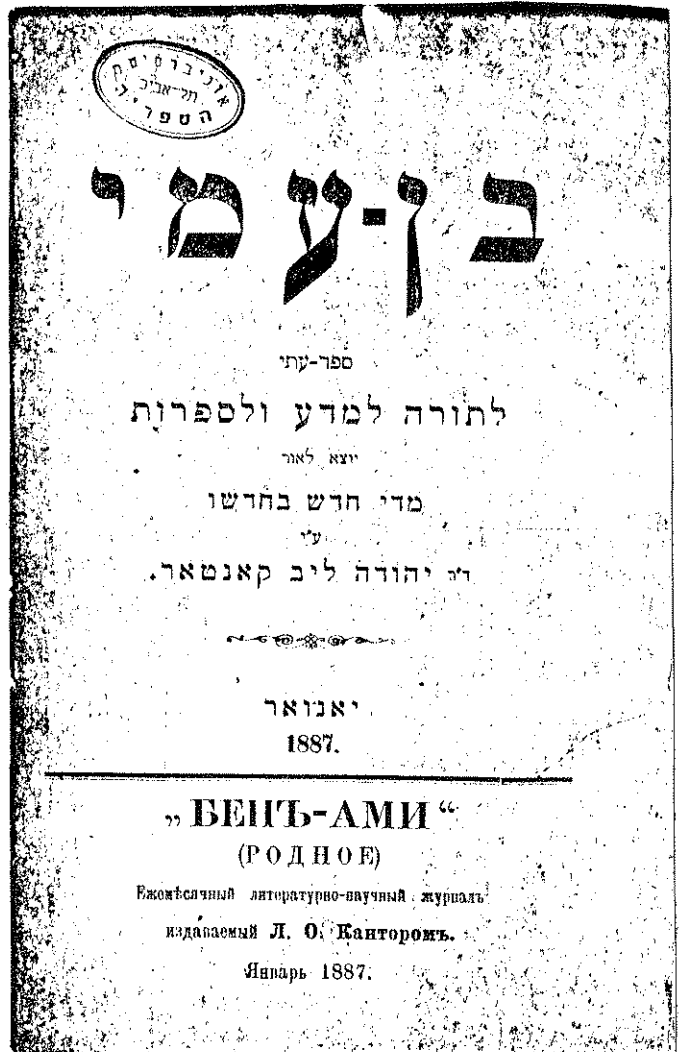
קנטור, שהיה עורך קפדן וכותב מעודן גרם להעלאת חשיבותו של "היום". וכך כתב עליו סוקולוב:

מעורך ל'רב מטעם"

לי"ל קנטור שמור מקום של כבוד בקורות העתונות העברית. הוא לא רק היה הראשון שיום וערך יומון בעברית; עתונו היה מודרני לזמנו, נקי ממליצות, זהיר ורציני. ייתכן שזהירותו היתרה של עורכו היתה בעוכריו, שכן מתחריו היו "עממיים" ממנו והצליחו יותר בקרב קהל קוראי העברית.

לאחר סגירת "היום" המשיך קנטור בעבודה עתונאית. במשך כשנתיים השתתף בעריכת היומון "המליץ", מתחרהו הקודם, וערך שבועון ביידיש. נראה שחש כי נכשל כעורך, ועל כן עבר לכהן כ"רב מטעם" בערים שונות (ליבאוואה, וילנה וריגה) במשך 25 שנה. הוא נפטר בריגה ב-1915, בהיותו בן 66.

1. ד. פרישמן, כל כתבי דוד פרישמן ומבחר תרגומיו, ורשה תרע"ד, כרך ב', "פרצופים", עמ' 41.
2. שם, שם.
3. חיים תורן, יהודה ליב קנטור, מאוניים, כרך כ', תש"ה, עמ' 91-99, 219-226. נקודות ביבליוגרפיות במאמר מסתמכות על מאמר זה של תורן.
4. נחום סוקולוב, אישים, ירושלים תשי"ח, עמ' 153. בדבריו טוען סוקולוב שהיו אחרים שהקדימו לחשוב על עתון עברי יומי.
5. שם, עמ' 153-191. המאמר פורסם בעתון "הארץ" ב-1936.
6. פרטים על קורות חייו, ראה תורן, הערה 3 לעיל.
7. ככל שפות אירופה, כולל גרמנית ואנגלית, במבטאים שונים, קנטור פירשו חזן, מנצח מקהלה.
8. ראה מנוחה גלבוץ, לקסיקון העתונות העברית במאות השמונה עשרה והתשע עשרה, ירושלים 1992. ערך "המליץ", עמ' 137-157.
9. שם, ערך "הכרמל", עמ' 157-162.
10. היום, מאמר המערכת הראשון (מניפסט), 31 בינואר 1886.
11. שם, שם.
12. גיליונות 116, 118, 121, 144 — של שנת 1887.
13. היום, גיליון 69, 24 במרס 1886.
14. שם, גיליון 14, 1886.
15. שם, גיליונות 41, 42, 1886.
16. נ. סוקולוב, אישים, ירושלים תשי"ח, עמ' 174.
17. שם, שם.
18. בן-ציון כץ, "על עתונים ואנשים", תל אביב 1983, עמ' 28.

הירחון "בן עמי", שהופיע כתוספת ל"היום" והוגדר כ"ספר-עתי"

בין המשתתפים האחרים בירחון: דוד גינצבורג, ד"ר אליהו הרבכי, מנדלי מוכר ספרים ("בסתר רעם", חוב' אפריל-מאי) והעורך י.ל. קנטור.